

УДК 821.161.2-3.12

Тетяна Ткаченко

«КВІТКОВІ» НАРИСИ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

У статті досліджується флористична символіка малої прози Уляни Кравченко. Зокрема, аналізується семантика квітів у художній рецепції та інтерпретації письменниці. Розкрито особливості авторської візії образів-символів та ідіостилю, а саме: синтез традиції та новаторства, зіставлення людських емоцій, абстрактних понять і філософських категорій зі світом флори, апеляція до читача-співавтора, використання кольорів та звуків як складників літературного тексту.

Ключові слова: модернізм, інтертекст, символ, паралелізм, персоніфікація, психологізм, відкритий фінал.

Доба *fin de siècle* позначена кардинальною зміною естетичної системи. Відтак реалістичне мистецтво поступилося місцем потужному новому стилю — модернізму. Митець-елітарій звертався до елітарного реципієнта, презентуючи власну візію як загально-суспільних подій, так і рефлексії внутрішнього «Я». Письменники вдавалися до експериментів, шукаючи найкращих способів і засобів реалізувати вимріяне, осмислене, продумане, побачене і відчуте на папері. Водночас модернізм представив розмаїття течій, кожна з яких мала свою домінуючу й обирала унікальні формальні та змістові принципи побудови тексту.

В Україні модерністські тенденції презентувала плеяда авторів — Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Олександр Олесь, Микола Вороний, Василь Стефаник, Леонід Пахаревський, Ольга Кобилянська, Володимир Винниченко та інші. Особливе місце з-поміж них посідає Уляна Кравченко (справжнє ім'я — Юлія Шнайдер), яка стала першою західноукраїнською письменницею, чия творчість здобула масову популярність. На жаль, сьогодні художні тексти відомої культурно-громадської діячки видають у край рідко, зокрема, остання книжка з'явилася у Львові ще 1996 року.

Її літературну спадщину досліджували Є. Адельгейм, А. Каспрук, Я. Грицак, І. Денисюк, В. Агеева і Г. Огриза. Однак літературознавці зазвичай оминали збірку «Мої цвіти», або наголошуючи на творах громадянського звучання і звинувачуючи авторку в абстрактності, або

зазначаючи поодинокими незначними вставками про її наявність: «*Мої цвіти*» — так би мовити, вірші у прозі, де вільно поєднуються настрої авторки з характерною для неї любов'ю до природи, в якій вона завжди шукала не тільки ліків од душевних ран, але й сил до дальшої борні» [6, 598]. Проте названа збірка визначає іманентну сутність У. Кравченко не тільки як відомої діячки, педагога, але й насамперед як жінки. Отже, з огляду на непересічний талант і жанрово-змістову різноманітність художній доробок У. Кравченко потребує не лише популяризації, а й ґрунтовної інтерпретації та студіювання. Звідси й актуальність дослідження, що полягає у висвітленні одного з найяскравіших аспектів творчої спадщини письменниці, а саме — особливостей збірки «Мої цвіти» (1933).

Метою статті є з'ясування семантики чільних образів текстів. Задля її реалізації потрібно розв'язати такі завдання: виокремити формальне та змістове наповнення збірки «Мої цвіти»; дослідити значення флористичних символів у циклі; окреслити ідіостиль письменниці.

Як відомо, найдавніші вірування людей спиралися на їхні уявлення про світ природи. Відтак взаємодія зі стихіями, представниками флори і фауни втілена у народнопоетичній творчості, яка стала основою професійного мистецтва. До цих образів постійно звертаються автори від праукраїнських джерел до сьогодення.

Варто зазначити, що збірка У. Кравченко «Мої цвіти» презентує цікавий синтез язичницької символіки та модерністського світовідчуття.

Шість текстів розкривають значення шести квіткових символів. Передую цим замальовкам вступ, у якому навколишня краса природи втілена крізь призму сприйняття письменниці, а квіти ототожуються з душевними порухами. Авторка передає власні спостереження, відчуте завдяки спогляданню світу флори, підкреслюючи, що саме природа виступає джерелом натхнення митця, бо передусім вчить чути Бога і Сонце. Зіставляючи флористичну громаду і людську, авторка штрихами виявляє подібність рис їхніх членів (горда лелія, зверхня конвалія, весела калина), характеризує мінливість і амбівалентність обох, вибудовуючи проєкцію взаємодії двох світів: «*Всі вони живуть окремих, тихим і мовчазним своїм життям. І мовчки вчать митців-людей класти краски на полотно...*» [3, 288].

У нарисі «Фіалка» (1933) наявний синтез античного інтертексту (варіанти походження квітки — німфа Іанта, богиня Афродита, бог Ормузд), історичних даних (вінок фіалок у Греції як найвища державна відзнака, емблема партії Бонапартистів у Франції) та художнього паралелізму. Зокрема, фіалку письменниця зіставляє з чуттєвістю особи, з добротою, котру часом важко відкрити не лише у сторонній людині, але й у собі. Адже «утрачений рай» — це внутрішня дисгармонія, зумовлена потребою дотримуватись встановленої кимось ролі у соціумі, раціонально вирішуючи будь-які питання, забуваючи про серце як основу життя.

Натомість у замальовці «Маки» (1933) превалює фольклорний інтертекст. Художньо втілена полісемантика флористичного символу в кольорі, у властивостях та в обрядових традиціях. Тому спектр значень надзвичайно великий, як-от: краса, щоправда недовговічна, дурман і сон, кров та смерть. Однак усі перераховані трактування об'єднує одне поняття, що виступає художнім обрамленням твору — любов. Почуття зображується чергуванням двох кольорів маку (червоний та чорний), які визначають етапи чуття: спалах — розвиток — і «*любов перегоріла на душу попелом лягає*» [3, 291]. Отже, використовуючи прийом контрасту, письменниця створила імпресіоністичну мозаїку палкого кохання.

Наступний твір пов'язаний з попереднім відчуттям жару. Проте якщо маки провокують шал кохання, то папороть вабить вогнями мистецького осяяння. Власне «Цвіт папороті» (1933) постає містичною автобіографією письменниці, де завдяки генетичній пам'яті («*жар вогнів тих, що предки у храмі берегли*» [3, 291]) шлях через численні перешкоди, страхи і сумніви до рослини, яка насправді не квітне, хоча за фольклорними переказами знайдений цвіт дарує щастя і багатство, є пошуком самої себе, свого призначення.

Лірична замальовка «Хризантеми» (1933) стає містком для відпочинку між попереднім шалом нестримності самовдосконалення і пізнання та

наступною історією (драмою-казкою) про випробування сили духу, волі почуття, вчинків і розплати. Відтак хризантеми символізують спомини, які вже осягнули і серце, і розум, байдужість і смиренність.

Драма-казка має подвійну назву неіснуючої квітки — *Dianthus Diadematus* (коронована гвоздика) / *Oeillets de fantaisie* (гвоздика-фантазія). Найменування розкриває амбівалентність природи рослини, що підтверджує й авторська характеристика, зокрема згадування двох протилежних вічних образів — Дон Жуана і Вертера. Роздвоєність у душі проявляється в межовій ситуації, коли самозакоханий Гвоздик, фаворит Ероса, Купала і Великого Пана захоплюється вічно вільною водяною феєю і помирає від нерозділеного кохання. Психологізм образу персонажа розкривається в ретельному описі психологічного стану: від зверхності до прихильниць і побратимів до спершу духовного, а потім й фізичного суїциду. Лише у другій частині тексту читач дізнається, що персоніфікована квітка — це образ закоханого в бездушну пані юнака: «*Ти все та сама жінка-сфінкс, індивідуальності своєї зрадити не хочеш; нечайно блиски світла роз'яснюють глибини, але ключа до душі твоєї ніхто не має...*» [3, 301]. Етапи становлення і знищення героя відбуваються на тлі циклічних змін року: зима є початком і закінченням історії чи то вічного життєвого сюжету, чи то казки, яку втілює на папері чи то свідок, чи то учасник подій, а може, казкар. Завдяки такому відкритому фіналу автор залишає це питання читачеві.

Останній твір «*Hedera Helix*» (1933) присвячений плющу. Ця рослина ніби охоплює весь вир людських пристрастей, думок і бажань, зберігає пам'ять поколінь, бо є свідком історичних колізій та соціальних перипетій, залишаючись гімном життю — вітальною силою Всесвіту. Для підсилення всеосяжності символіки плюща і градації значень У. Кравченко вдається до анафори, завершуючи твір та загалом цикл чуттєвим твердженням: «*І через віру розцвітав у душі сонячний цвіт: свідомість повного існування, свідомість перемоги — проти усього... І отирилися нові, все нові овиди — і дзвеніла пісня: evviva vital!*» [3, 303].

Таким чином, художні замальовки складають цілісний текст, який розгортається не за подіями, а відповідно до авторського насичення почуттями. Збірка має зачин (своєрідну передмову — авторську рецепцію квітів), розвиток (уособлення почуттів у квітах), кульмінацію (повноцінна історія з розкриттям внутрішніх колізій героя) і розв'язку (пафос життя).

«Мої цвіти» — це модерністська збірка, яка презентує елементи різних новаторських течій, розкриваючи образи натяками-штрихами, «поглиблення пейзажних зображень подекуди відбувається через мікроопис, нюансування, іноді

вже імпресіоністичне, окремих деталей» [2, 494]. Крім того, вона постає виявом іманентного єства У. Кравченко як письменниці та жінки, про що свідчить не лише тематичне коло, вибір персонажів та сюжети художніх текстів, але й яскрава фемінна організація творів. Використовуючи еліпси, відкриті фінали та риторичні фігури, письменниця досягає ефекту недомовленості, отже, дозволяє читачеві стати співавтором тексту.

Вербалізуючи буття квітів, письменниця вдається до алегорій, узагальнень, метафорики на різних формальних і змістових рівнях. Завдяки флористичній символіці вона досліджує чуття (доброта, любов, кохання, байдужість), осмислює філософські категорії (злочин і кара, природне та штучне, мстивість і всепрощення), охоплюючи полісемантичні аспекти художньої творчості (суб'єктивізм, психологізм) і життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури / Віталій Жайворонок. — К. : Довіра, 2006. — 703 с.
2. Історія української літератури ХІХ ст. : у 2 кн. — Кн. 2: Підручник / за ред. акад. М.Г. Жулинського. — К. : Либідь, 2006. — 712 с.
3. Кравченко У. Вибрані твори / Уляна Кравченко ; вступ. ст. А. Каспрук. — К. : Держ. вид-во худож. літ-ри, 1958. — 498 с.
4. Кравченко У. Пам'яті друга: Вірші в прозі, статті, спогади, листи / Уляна Кравченко ; упоряд. і прим. Г.І. Огриза. — Л. : Каменяр, 1996. — 247 с.
5. Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. С.А. Токарев. — М. : Сов. Энциклопедия, 1991.
6. Хрестоматія української літератури і літературної критики ХІХ ст. : у 3 кн. — Кн. 3 / упоряд. Н. Гаєвської. — К. : КНУ, 1997. — 816 с.

В статье исследуется флористическая символика малой прозы Ульяны Кравченко. В частности, анализируется семантика цветов в художественной рецепции и интерпретации писательницы. Раскрыты особенности авторского видения образов-символов и идиостиля, а именно: синтез традиции и новаторства, сопоставление человеческих эмоций, абстрактных понятий и философских категорий с миром флоры, апелляция к читателю-соавтору, использование цветов и звуков как составляющих литературного текста.

Ключевые слова: модернизм, интертекст, символ, параллелизм, персонификация, психологизм, открытый финал.

The article explores floristic symbolism in short stories by Uliana Kravchenko. It analyses the semantics of flowers in the writer's perception and artistic interpretation, in particular. It clarifies the peculiarities of the author's vision of images-symbols and idiostyle: synthesis of tradition and innovation, comparison of human emotions, abstract definitions and philosophical categories with flora world, appeal to reader-co-author, the use of colour and sound as component of literary text.

Key words: modernism, intertext, symbol, parallelism, personification, psychologism, open final.